

George W. Bush, amerikansk utenrikspolitikk og American Exceptionalism

Av førsteamanuensis Espen Moe, Institutt for sosiologi og statsvitenskap, NTNU

Europeere, nordmenn i høy grad inkludert, har tidvis store problemer med å forstå amerikansk utenrikspolitikk. Mye av dette skyldes at man ofte systematisk undervurderer et langvarig amerikansk utenrikspolitisk ledemotiv: For det første er dette et motiv det er vanskelig å forstå uten at man har relativt inngående kjennskap til USA. For det andre er det et motiv det er vanskelig å erkjenne viktigheten av fordi det i stor grad ignoreres av tradisjonelle statsvitenskapelige teoritilnæringer. Motivet går vanligvis under navnet American Exceptionalism, og manglende forståelse av dette gjør det vanskelig for europeere å forstå for eksempel invasjonen av Irak. Jeg vil i det følgende derfor først redegjøre for dette ledemotivet, dets historie og konsekvenser for amerikansk utenrikspolitikk, og deretter forsøke å sette George W. Bushs invasjon av Irak inn i en eksepsjonalistisk ramme. Fra et slikt perspektiv innebærer invasjonen på mange måter intet brudd med tradisjonell amerikansk utenrikspolitikk, men føyer seg inn i lang eksepsjonalistisk tradisjon, dog i ny innpakning.

Exceptionalism har vært et gjennomgangstema siden lenge før den amerikanske revolusjon. Grunntanken er en avstandtagen fra Europa, betraktet som representant for en amoralsk utenrikspolitikk, utelukken- de basert på nasjonale interesser og maktbalansetenkning. Amerikansk utenrikspolitikk skulle i stedet representere noe annet og bedre. USA skulle være en annen type makt, en representant for "det gode" i verden, med en moralsk og altruistisk utenrikspolitikk!

En rekke verdensmakter har på et eller annet tidspunkt definert seg selv som annerledes, som representanter for en særlig verdensorden, og argumentert for at de har hatt en spesiell misjon i verden. Men i de

fleste tilfellene oppsto slike tanker som følge av ekspansjon og behovet for rettferdiggjørelse av imperialismen, erobringkriger og lignende. I USA går disse tankene mye lenger tilbake i tid, til en periode hvor USA på ingen måte var å betrakte som noen stormakt, og tilbake til en tid hvor USA enda bare var en britisk koloni.

En annerledes nasjon?

Amerikansk nasjonal identitet er i motsetning til i Europa ikke bygget rundt en felles arv – en lang felles historie, språk, etnisitet eller kultur. USA er en nasjon av innflyttere, formet av mennesker som hadde forlatt – ofte flyktet – fra sine opprinnelige hjemland, for å bygge seg en ny og bedre fremtid – materielt og moralsk – på et nytt kontinent, bort fra den gamle verdens armod, undertrykkelse og mangel på muligheter. Guvernøren av Massachusetts Bay, John Winthrop, uttalte allerede i 1630 at "wee shall be as a Citty upon a hill, the eyes of all people are uppon us." Her skulle verden være vitne til at kolonister, rene av hjerte, i praksis bygde et nytt Jerusalem. Amerikansk nasjonal identitet er pga mangelen på en felles arv i stor grad formet rundt en følelse av et USA som er unikt. Det er bygget rundt en idé, rundt lover og regler, grunnlov, Bill of Rights, Lincolns Gettysburg Address, m.m. Og denne idéen, disse lovene og reglene, de liberale institusjonene betraktes selvfølgelig som moralsk og kvalitativt bedre enn de man finner andre steder. Tross alt, andre land var hva man rømte fra for å skaffe seg en bedre tilværelse. Det ville gitt null mening å skape et nytt samfunn som var dårligere enn de man forlot!

Dette er naturligvis en ekstremt forenklet skisse av American Exceptionalism. Den gir likevel en antydning av hvorfor mange amerikanere betrakter det amerikanske

demokratiet som unikt. Amerikanske institusjoner er unike. De ble skapt med et unikt formål – life, liberty and the pursuit of happiness. Utenrikspolitikken skal derfor også være unik. (En geografi hvor USA var beskyttet av Atlanteren og Stillehavet, og med svake naboer i nord og sør, gjorde det dessuten mulig for USA i praksis å melde seg ut av den europeiske stormaktspolitikken.) Resultatet er en amerikansk nasjonal identitet hvor USA nærmest pr definisjon alltid er "the good guys".

Isolasjonisme og intervensjonisme

Noe som kan være forvirrende med et begrep som exceptionalism, er at tilsynelatende diametralt forskjellige typer utenrikspolitikk kan sees som utslag av samme eksepsjonalisme. Det som er viktig er ikke hva slags utenrikspolitikk nasjonen fører, men hvorfor den gjør det. Gjør den det utelukkende av snevre, nasjonale hensyn, eller ut fra mer overordnede betraktninger? American Exceptionalism har derfor historisk gitt seg utslag i både isolasjonisme og intervensjonisme. Isolasjonismen kjenner vi primært fra tiden før USA ble en supermakt, med mellomkrigstiden som det mest brukte eksemplet. Motivasjonen er som følger: Verden er et helvete. Vi vil ikke ha noe med den å gjøre. USA skal i stedet trekke seg tilbake og vise verden veien fremover ved å være et eksempel til etterfølgelse – a shining beacon of light! Intervensjonismen, som vi kjenner fra etterkrigstiden har på en og samme tid tilsvarende, men motsatt motivasjon: Verden er et helvete. USA må være verdens politimann. La oss frelse verden! (Og i samme slengen gjøre andre land til våre disipler.)

Tradisjonelle teorier, American Exceptionalism og kald krig

Trenger vi egentlig et begrep som Exceptionalism? Tradisjonelle statsvitenskapelige teoritilnærminger, som (ny-)realisme og (ny-)liberalisme, sier nei. Det vi trenger for å forstå internasjonal politikk generelt, underforstått også amerikansk utenrikspolitikk, er variabler som nasjonal interesse, strukturen i interstatssystemet, kommunikasjon, handel, gjensidig avhengighet, kunnskap og utdanning. Ingen av disse teoriene vil være med på at det finnes noe i et lands historiske kontekst som gjør at to ellers like land i samme situasjon allikevel kan oppføre seg annerledes. Verken innenfor (ny-)realismen

eller (ny-)liberalismen er det noen grunn til at USA skulle oppføre seg annerledes enn andre stater.

Amerikansk utenrikspolitikk inneholder imidlertid et idealistisk gjennomgangstema forankret i American Exceptionalism – et tema europeere altfor lett avfeier som retorikk. Et tankeeksperiment kan illustrere hvordan de tradisjonelle teoriene kommer til kort. La oss anta at det etter andre verdenskrig ikke var USA og Sovjetunionen som sto igjen som de to eneste supermaktene, men USA og Storbritannia. Ville det fremdeles ha blitt en kald krig?

De fleste vil svare et intuitivt og ganske klart "nei", men hvorfor? Den kalde krigen var noe mer enn bare en langvarig konflikt mellom to mektige stater med omtrent like stor militær kapasitet, den var en ideologisk konflikt. Sovjetunionen ble av USA aldri betraktet som en vanlig supermakt, men som en *kommunistisk* supermakt. Storbritannia hadde spilt stormaktsspillet i hundrevis av år allerede og kunne spillets regler. Det ville helt sikkert ha oppstått konflikter med USA, men ingen av partene ville ha følt noe behov for å demonisere den andre. Sovjetunionen kunne man imidlertid ikke anta spilte det samme spillet. Tvert imot, Washington DC anså det for overveiende sannsynlig at Sovjetunionens eneste endemål var å bringe spillet til en slutt. For stater flest er langsiktig overlevelse endemålet. For Sovjetunionen var det å styrte den eksisterende verdensorden til fordel for en kommunistisk orden. Sovjetunionen var en ekspansjonistisk og misjonerende makt, men med et ondt budskap. Når den kalde krigen i minst like stor grad handlet om ideologisk kamp som om bipolaritet og maktbalanse, gjorde den det fordi USA i liten grad klarte å se Sovjetunionen som annet enn verdens inkarnerte ondskap. USAs oppfatning av Sovjetunionen var i stor grad betinget av et verdensbilde hvor USA sto som inkarnasjonen av alt godt. Ikke som en supermakt med ekspansjonistiske eller imperialistiske målsetninger (motsatt Sovjetunionen), men som frihetens garantist og verdens politimann, for demokrati og menneskerettigheter, trygghet, sikkerhet og vekst (motsatt Sovjetunionen), i en verden hvor andre land ikke ble diktert av USA, men hvor de sluttet opp om USA fordi de anså en amerikansk verdensorden som legitim.

Det amerikanske synet kan vi blant annet lese ut av en rekke uttalelser fra amerikanske presidenter og høytstående embetsmenn.

Og vi kan også registrere stadig irritasjon fra sovjetisk side over å bli behandlet, ikke som en likeverdig supermakt, men som moralsk underlegen. Uttalelser fra Truman, Dulles (under Eisenhower), Kennedy, og ikke minst Reagan, vitner om at til og med Sovjetunionen innerst inne måtte vite at det var de som var de onde og amerikanerne the good guys! Dulles innprentet overfor Eisenhower at Stalins død ikke ville få noen følger for sovjetisk utenrikspolitikk. Tross alt, arvtageren ville være en kommunist, og staten fremdeles kommunistisk, og det betød at Sovjetunionen fremdeles ville føre en kommunistisk utenrikspolitikk. Personforandringer var uviktige, siden systemet forble det samme. Klarest husker vi antagelig imidlertid Reagans uttalelser om "the evil Empire". Reagan betraktet det sovjetiske systemet som genuint ondt, og kommunismen som en forbrytelse mot menneskeheten. På samme tid var Reagan utmerket i stand til å skille mellom system og enkeltmennesker. Det var systemet som var ondt, ikke menneskene. Hvis Reagan bare kunne få Gorbatsjov på tomannshånd, i USA, var han overbevist om at han kunne vise ham USAs sanne vesen, og derigjennom få ham til å forstå nettopp at USA var the good guys, og at Sovjetunionen ikke hadde noe å frykte. Da ville Gorbatsjov også forstå at SDI, som måtte fortone seg som en kjempetrussel fra sovjetisk side, utelukkende var for at USA skulle kunne forsvare seg mot Sovjetunionen (som Gorbatsjov jo innerst inne måtte skjønne var de onde), og ikke hadde offensive hensikter.

Unntaket i amerikansk etterkrigshistorie finner vi med Nixon og Kissinger. Nixon-administrasjonen besto av selverklærte realister (nyrealister), og betraktet Sovjetunionen som en supermakt, verken mer eller mindre. Samme holdning hadde de til Kina. Siden både Sovjetunionen og Kina var supermakter, og ikke kommunistiske supermakter, ville de *ikke* begge være styrt fra Moskva, men sannsynligvis ha konflikter med hverandre som andre normale makter. De ville, i henhold til realismen, være opp-tatt av egen sikkerhet og motivert av nasjonale interesser, uten noe overordnet mål om å styrte systemet for å skape en kommunistisk verdensorden. Resultatet var et USA som ikke betraktet Sovjetunionen og Kina som moralsk underlegne, og som i stedet utnyttet uenighetene mellom dem til å slå en kile inn i den kommunistiske blokken. Og

dette lot seg gjøre fordi man for første gang (med mulig unntak for perioden etter Cuba-krisen, men før Kennedys død) *ikke* anla et eksepsjonalistisk perspektiv, men i stedet betraktet Sovjetunionen og Kina som moralske likemenn. Nixons tilnærming overfor Kina ble møtt med panikk i Moskva, og frenetiske forsøk på tilnærming overfor USA. På samme tid var det også stor sovjetisk tilfredshet med at amerikanerne for første gang droppet good vs. evil-perspektivet.

George W. Bush, Irak og American Exceptionalism

Hvor hører George W. Bush hjemme i dette? Det er min påstand at invasjonen av Irak først gir mening når vi analyserer den gjennom eksepsjonalistiske teorier heller enn gjennom tradisjonelle tilnærminger som (ny-)realismen eller (ny-)liberalismen. Det eksepsjonalistiske perspektivet gjør det også enklere å se de historiske føringene: George W. Bush representerer riktignok American Exceptionalism i nykonservativ tapning, men i forhold til tidligere tiders utenrikspolitikk innebærer invasjonen av Irak i minst like stor grad kontinuitet som brudd.

Det er to hovedmomenter i Bush sin tilnærming til Irak, som begge er klart eksepsjonalistiske. Det første er forholdet til FN. For Bushadministrasjonen har FN i seg selv ingen autoritet eller legitimitet. Hvorfor skulle FN ha større legitimitet enn USA?! FN har kun legitimitet når organisasjonen gjør det som er riktig. Det er ingen automatikk i at FN er the good guys. Når FN oppviser ettergivenhet – som overfor Irak – er det USAs rett og plikt å gjøre det som må gjøres. Det er her det nykonservative gir Bushadministrasjonen et mer anstrengt forhold til FN enn for eksempel Clinton hadde. Å gå utenom FN er for så vidt ikke noe nytt med Bush. Da verken EU eller FN klarte å få jobben gjort i Bosnia, gjorde Clinton det samme. Her måtte USA gripe inn – gjennom NATO, ikke FN. Men den nykonservative tapningen av American Exceptionalism har likevel et mye mindre multilateralt forhold til internasjonal politikk, og det får den til å fremstå som langt mer egenrådig og uspiselig for de fleste. Det er det nykonservative elementet som med nærmest religiøs kraft gjør Bushadministrasjonen hellig overbevist om amerikansk legitimitet, nærmest a priori, og som gjør at Bush i langt større grad enn tidligere presidenter ser det som

uproblematisk å gå på tvers av FN. Til og med en utenrikspolitisk kyniker som vise-president Cheney forventet at irakerne ville møte USA med palmeblader og jubel, eller i det minste at motstanden ville være svak fordi den jevne iraker ville hylle amerikanerne som befriere. Det er dette elementet som gjør at Bush betrakter innsigelser fra europeiske allierte som en blanding av feighet og svik. Dette er land som mer enn noen andre burde anerkjenne USAs rolle som internasjonal politimann og USAs uselviske innsats for en bedre verden. Når disse faller en i ryggen, til og med på tross 9/11, tolkes dette som svik, eller i beste fall ryggesløshet.

Det andre eksepsjonalistiske elementet er demokratiargumentet. Dette avfeies i Europa enkelt som amerikansk retorikk. Men det er feil. Hva er grunnen til at USA insisterer på ny grunnlov og frie valg i Irak i stedet for bare å trekke seg ut? Her blir en sammenligning med Nixon/Kissinger nyttig. For en erke (ny-)realist som Nixon ville det ha vært nok å kvitte seg med Saddam Hussein, og deretter innsette en USA-vennlig diktator. Indre prosesser i landet var av mindre betydning. Viktig var i stedet at trusselen mot USA hadde blitt eliminert og at det nye regimet var USA-vennlig. For Bushadministrasjonen er dette ikke nok. Her er ikke målet nådd ved at man erstatter én diktator med en annen. I stedet; trusselen kan kun elimineres ved at *det onde blir godt*. På samme måte som hos Reagan er det systemet som er ondt, ikke menneskene. Trusselen Irak måtte utgjøre mot USA og verden stammet fra et korrumpert og undertrykkende system. Den eneste muligheten for en permanent løsning er en fullstendig transformasjon av Irak. Dette har man til og med gjort før – i Tyskland og i Japan. De onde og ekspansjonistiske fascistene ble til gode og fredselkende demokrater nærmest over natten, som følge av amerikansk hjelp og veiledning. Mission accomplished! Ut fra en forestilling om at det bare er gjennom demokratisering den arabiske verden på sikt vil bli fredelig og

stabil, ønsker man å gjøre tilsvarende med Irak, hvorpå Irak skal bli et lysende eksempel for resten av regionen – en veiviser mot fred, demokrati og velstand. Dette synes betydelig vanskeligere enn man hadde antatt, noe som overrasker de færreste utenfor Bushadministrasjonen. Det er imidlertid vanskelig å argumentere mot at dette er et av de mest eksepsjonalistiske prosjektene USA noensinne har igangsatt, vellykket eller ei. Og det er slik den amerikanske demokratitanken i Irak må forstås, ikke som retorikk for å gi invasjonen skinn av legitimitet. Men det betyr ikke at nasjonale interesser har vært fraværende i USAs invasjon. Det er en betydelig overlapp mellom eksepsjonalisme og nasjonale interesser involvert i USAs invasjon. Men tilstedeværelsen av nasjonale interesser er gammelt nytt. Det er i stedet det eksepsjonalistiske ved invasjonen som blir glemt og misforstått av europeiske kommentatorer, som benytter anledningen til å tolke også disse delene av operasjonen inn i en maktpolitisk ramme.

Ulike presidenter har i ulik grad representert eksepsjonalistiske idealer, tilsvarende også for samme president på ulike tidspunkter. Under presidentvalgkampen i 2000 begrenset for eksempel George W. Bush sitt utenrikspolitiske program seg i stor grad til en avvisning av "nation building" – rimeelig motsatt av hva han har endt opp med å gjøre. Poenget med denne lille epistelen er derfor ikke at tradisjonelle teoritilnærminger er uegnede til å forstå amerikansk utenrikspolitikk, heller ikke at eksepsjonalisme er den eneste mulige innfallsvinkelen. Men heller; American Exceptionalism har vært et gjennomgangstema i amerikansk utenrikspolitikk siden lenge før USA ble en supermakt, og vil fortsette å være det i overskuelig fremtid. Det er ikke den eneste mulige teoretiske tilnærmingen til amerikansk utenrikspolitikk, men den er en viktig tilnærming, en tilnærming som ofte blir ignorert eller avfeid som retorikk, og en av hovedårsakene til at Europa ofte er ute av stand til å forstå USA.

Om Kortinfo fra DNAK

I denne publikasjonsserien utgir DNAK tekster for å fange opp aktuelle temaer i kortfattet form. Hovedvekten av temaene vil ligge på forsvars- og utenrikspolitikk i det atlantiske området.

Redaktør: Camilla Ahm Nicklasson
ISSN: 1502-6361